

Uchwała z dnia 4 grudnia 2009 r., III CZP 97/09

Sędzia SN Hubert Wrzeszcz (przewodniczący)

Sędzia SN Katarzyna Tyczka-Rote

Sędzia SN Kazimierz Zawada (sprawozdawca)

Sąd Najwyższy w sprawie z powództwa Marty P. przeciwko Skarbowi Państwa – Wojewodzie D. o zapłatę, po rozstrzygnięciu w Izbie Cywilnej na posiedzeniu jawnym w dniu 4 grudnia 2009 r. zagadnienia prawnego przedstawionego przez Sąd Apelacyjny we Wrocławiu postanowieniem z dnia 9 lipca 2009 r.:

"Czy prawomocny wyrok oddalający z powodu przedawnienia powództwo o ustalenie odpowiedzialności na przyszłość wiąże sąd w rozumieniu art. 365 k.p.c. co do szkód ujawnionych po wejściu w życie art. 442¹ k.c.

a w razie udzielenia odpowiedzi negatywnej

czy ujawnienie nowej szkody i wystąpienie z roszczeniem podlegającym przedawnieniu w oparciu o art. 442 k.c. wyklucza w rozumieniu art. 2 ustawy z dnia 16 lutego 2007 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny (Dz.U. z dnia 9 maja 2007 r. Nr 80, poz. 538) zastosowanie art. 442¹ k.c.?"

podjął uchwałę:

Prawomocny wyrok oddalający powództwo o ustalenie na przyszłość odpowiedzialności pozwanego za skutki czynu niedozwolonego ze względu na upływ terminu przedawnienia określonego w art. 442 § 1 zdanie drugie k.c. wiąże sąd na podstawie art. 365 § 1 k.p.c. w sprawie o naprawienie szkód ujawnionych po wejściu w życie art. 442¹ k.c.

Uzasadnienie

W dniu 24 lipca 2008 r. małoletnia powódka wytoczyła przeciwko Skarbowi Państwa – Wojewodzie D. powództwo o zasądzenie kwoty 50 000 zł tytułem odszkodowania za dalsze skutki zakażenia jej wirusem HBV, powodującym zapalenie wątroby typu B, kwoty 30 000 zł tytułem zadośćuczynienia za doznaną

krzywdę wskutek pojawienia się dalszych skutków zakażenia oraz renty w wysokości po 6000 zł miesięcznie ze względu na zwiększenie się jej potrzeb. Powódka wskazała, że na skutek zakażenia jej wirusem HBV w Wojewódzkim Szpitalu Specjalistycznym w W. jej stan zdrowia pogorszył się w znacznym stopniu. Upośledzenie funkcji wątroby prowadzi do wielu zaburzeń.

Z ustaleń dokonanych przez Sąd Okręgowy wynika, że powódka urodziła się w dniu 21 sierpnia 1995 r. Jej stan po urodzeniu się był ciężki. Czterokrotnie przetaczano jej krew i poddano wielu innym zabiegom inwazyjnym. Dnia 21 listopada 1995 r. przewieziono ją z Wojewódzkiego Szpitala Specjalistycznego, w którym dotychczas przebywała, do kliniki Akademii Medycznej w W. W dniu 22 listopada 1995 r. stwierdzono u niej obecność antygenu HBS, a w październiku 2000 r. przewlekłe wirusowe zapalenie wątroby typu B. Na podstawie opinii biegłego Sąd Okręgowy ustalił, że do zakażenia powódki wirusem HBV doszło w Wojewódzkim Szpitalu Specjalistycznym w W.

Powódka już wcześniej, a mianowicie w dniu 8 lutego 2006 r. wytoczyła przeciwko Skarbowi Państwa – Wojewodzie D. powództwo o zasądzenie kwoty 85 000 zł tytułem zadośćuczynienia za zakażenie jej wirusem HBV oraz o ustalenie odpowiedzialności strony pozwanej na przeszłość za skutki tego zakażenia, lecz powództwo to zostało prawomocnie oddalone. Sąd Apelacyjny, oddalając wyrokiem z dnia 23 października 2007 r. apelację powódki od wyroku Sądu Okręgowego z dnia 3 listopada 2006 r., oddalającego jej powództwo wytoczone w dniu 8 lutego 2006 r., podzielił stanowisko Sądu Okręgowego oraz strony pozwanej, że nieprzekraczalny, dziesięcioletni termin przedawnienia ustanowiony w art. 442 § 1 k.c., liczony od dnia zdarzenia wywołującego szkodę, upłynął w odniesieniu do roszczeń powódki w dniu 22 listopada 2005 r., tj. przed dniem 8 lutego 2006 r., w którym wytoczyła ona powództwo.

Wyrokiem z dnia 13 marca 2009 r. Sąd Okręgowy oddalił powództwo wniesione przez powódkę w dniu 24 lipca 2008 r. Uznał, że na podstawie art. 365 k.p.c. wiąże go w sprawie wszczętej w dniu 24 lipca 2008 r. wcześniejszy prawomocny wyrok oddalający powództwo ze względu na podniesiony przez stronę pozwaną zarzut przedawnienia. Powództwo oddalone wcześniejszym wyrokiem obejmowało żądanie ustalenia odpowiedzialności strony pozwanej na przyszłość, Sąd Okręgowy przesądził więc nieistnienie zaskarżalnego stosunku prawnego mogącego być źródłem odpowiedzialności strony pozwanej w przyszłości.

W toku rozpoznawania apelacji powódki od wyroku Sądu Okręgowego z dnia 13 marca 2009 r. Sąd Apelacyjny nabrał poważnych wątpliwości co do tego, czy konsekwencją zastąpienia w kodeksie cywilnym art. 442 przepisem art. 442¹ jest możliwość dochodzenia naprawienia szkody powstałej po wejściu w życie art. 442¹ k.c. niezależnie od wcześniejszego prawomocnego wyroku oddalającego żądanie ustalenia odpowiedzialności pozwanego na przyszłość. (...)

W przekonaniu Sądu Apelacyjnego w sprawie o naprawienie szkód ujawnionych po wejściu w życie art. 442¹ k.c. uzasadnione jest uznanie mocy wiążącej prawomocnego wyroku oddalającego – z powodu przedawnienia – żądanie ustalenia odpowiedzialności pozwanego na przyszłość.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Artykuł 442 § 1 k.c. stanowił, że roszczenie o naprawienie szkody wyrządzonej czynem niedozwolonym ulega przedawnieniu z upływem lat trzech od dnia, w którym poszkodowany dowiedział się o szkodzie i o osobie obowiązanej do jej naprawienia, jednakże w każdym wypadku roszczenie przedawnia się z upływem lat dziesięciu od dnia, w którym nastąpiło zdarzenie wyrządzające szkodę. Przytoczony przepis dotyczył wszelkich majątkowych roszczeń o naprawienie szkody wyrządzonej czynem niedozwolonym, a zatem zarówno roszczeń o naprawienie szkody w mieniu, jak i roszczeń o naprawienie szkody na osobie. Ustanowiony w zdaniu drugim dziesięcioletni termin przedawnienia *a tempore facti*, o połowę krótszy od przewidzianego we wcześniej obowiązującym art. 283 § 3 k.z., utrudniał, w większym jeszcze stopniu niż to miało miejsce podczas obowiązywania kodeksu zobowiązań, dochodzenie naprawienia szkód na osobie ujawniających się z opóźnieniem w stosunku do zdarzenia powodującego je, ze względu na możliwość przedawnienia się roszczeń o naprawienie tych szkód jeszcze przed ich powstaniem. Wspomnianym niepożądanym konsekwencjom regulacji zawartej w art. 442 § 1 zdanie drugie k.c. starano się zapobiegać w różny sposób.

Jednym ze sposobów była propozycja wykładni zacieśniającej bezpośrednie zastosowanie art. 442 k.c. tylko do roszczeń o naprawienie szkód powstałych wraz ze zdarzeniem stanowiącym czyn niedozwolony. Do roszczeń o naprawienie szkód ujawniających się później art. 442 § 1 zdanie drugie k.c. mógł być, zgodnie z omawianym poglądem, stosowany jedynie w drodze analogii. Na podstawie tak stosowanego art. 442 § 1 zdanie drugie k.c. bieg dziesięcioletniego terminu przedawnienia powinien być liczony od dnia ujawnienia się szkody. Pogląd ten, do

którego zdaje się nawiązywać art. 2 ustawy nowelizującej, nie zyskał jednak ostatecznie akceptacji w orzecznictwie; pozostawał w sprzeczności z jednoznacznym brzmieniem art. 442 § 1 zdanie drugie k.c. oraz nie miał dostatecznego oparcia w innych metodach wykładni (por. uchwała pełnego składu Izby Cywilnej Sądu Najwyższego z dnia 17 lutego 2006 r., III CZP 84/05, OSNC 2006, nr 7-8, poz. 114).

Aprobowanym natomiast przez orzecznictwo sposobem przeciwdziałania wspomnianym niepożądanym możliwym konsekwencjom regulacji zawartej w art. 442 § 1 zdanie drugie k.c. była – podtrzymywana także obecnie (por. uchwała Sądu Najwyższego z dnia 24 lutego 2009 r., III CZP 2/09, OSNC 2009, nr 12, poz. 168) – konstrukcja powództwa o ustalenie odpowiedzialności pozwanego za szkodę przyszłą. Mimo bezsporności odpowiedzialności deliktowej pozwanego, przesłankę interesu prawnego w żądaniu ustalenia odpowiedzialności za szkodę przyszłą uznawano za spełnioną, jeżeli w świetle okoliczności sprawy możliwe było powstanie szkody w przyszłości. Wytoczenie powództwa obejmującego takie żądanie powodowało przerwanie biegu przedawnienia (art. 123 § 1 k.c.) roszczeń o naprawienie szkód, które ujawnią się w przyszłości (por. uchwała pełnego składu Izby Cywilnej Sądu Najwyższego z dnia 17 lutego 2006 r., III CZP 84/05).

Żądanie ustalenia odpowiedzialności pozwanego za szkodę przyszłą mogło być jednak uwzględnione przez sąd wtedy, gdy pozwany nie podniósł skutecznie zarzutu przedawnienia się roszczeń mogących wynikać z czynu niedozwolonego, na który powołał się powód. W razie zatem zasadnego podniesienia przez pozwanego zarzutu przedawnienia się zgodnie z art. 442 § 1 zdanie drugie k.c. roszczeń mogących wynikać z czynu niedozwolonego, na który powołał się powód, sąd powinien wydać wyrok oddalający to żądanie.

Prawomocny wyrok oddalający żądanie ustalenia odpowiedzialności pozwanego za szkodę przyszłą z powodu przedawnienia się – zgodnie z art. 442 § 1 zdanie drugie k.c. – roszczeń mogących wynikać z czynu niedozwolonego przytoczonego w pozwie wiąże na podstawie art. 365 § 1 k.p.c. strony, sądy i inne organy oraz ma w myśl art. 366 k.p.c. powagę rzeczy osądzonej. W konsekwencji, w razie ponownego wytoczenia przez powoda powództwa o ustalenie odpowiedzialności tego samego podmiotu za szkodę przyszłą wynikłą z oznaczonego czynu niedozwolonego pozew powinien zostać odrzucony (art. 199 § 1 pkt 2 k.p.c.), w razie zaś wytoczenia przez powoda powództwa o zasądzenie

określonych kwot tytułem naprawienia szkody wynikłej z tego czynu niedozwolonego, sąd powinien oddalić powództwo, uwzględniając zawarty w art. 365 § 1 k.p.c. nakaz przyjęcia, że w danej sytuacji stan prawny przedstawia się tak, jak to wynika z uprzedniego prawomocnego wyroku, tj. że dochodzone roszczenia podlegają oddaleniu jako niezaskarżalne wskutek zarzutu ich przedawnienia się, podniesionego w postępowaniu zakończonym prawomocnym wyrokiem.

Uznaniu mocy wiążącej prawomocnego wyroku oddalającego żądanie ustalenia odpowiedzialności pozwanego za szkodę przysługą z powodu przedawnienia się roszczeń mogących wynikać z przytoczonego w pozwie czynu niedozwolonego nie stoi na przeszkodzie ogólne sformułowanie jego sentencji. Moc wiążącą na podstawie art. 365 § 1 k.p.c. ma wprawdzie jedynie sentencja orzeczenia, niemniej jednak w niektórych przypadkach – jak np. w razie oddalenia powództwa – ze względu na ogólność rozstrzygnięcia, doniosłość przy ustalaniu zakresu mocy wiążącej prawomocnego orzeczenia, czyli granic prawomocności materialnej orzeczenia, mogą mieć także zawarte w uzasadnieniu orzeczenia motywy rozstrzygnięcia (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 15 lutego 2007 r., II CSK 452/06, OSNC-ZD 2008, nr A, poz. 20).

Chociaż art. 442 § 1 zdanie drugie k.c. został wyrokiem Trybunału Konstytucyjnego z dnia 1 września 2006 r., SK 14/05 (OTK-A Zb.Urz. 2006, nr 8, poz. 97) uznany za niezgodny z art. 2 i 77 ust. 1 Konstytucji dlatego, że pozbawiał poszkodowanego możliwości dochodzenia odszkodowania za szkodę na osobie, która ujawniła się po upływie lat dziesięciu od wystąpienia zdarzenia wyrządzającego szkodę, to wyroki oddalające powództwo ze względu na upływ terminu przedawnienia przewidzianego w art. 442 § 1 zdanie drugie k.c., wydane w okresie od dnia 17 października 1997 r. do dnia 31 grudnia 2007 r., nie mogły być wzruszone w drodze skargi o wznowienie postępowania opartej na podstawie określonej w art. 401¹ k.p.c. Przyczyną tego było odroczenie przez Trybunał Konstytucyjny utraty mocy obowiązującej art. 442 § 1 zdanie drugie k.c. do dnia 31 grudnia 2007 r. Trybunał Konstytucyjny podkreślił, że intencją wyroku nie było „destabilizowanie sytuacji prawnych ukształtowanych wcześniej pod rządami dotychczasowej formuły art. 442 k.c., a więc związanych z licznymi (zapewne) rozstrzygnięciami negatywnymi dla poszkodowanych, ze względu na upływ terminu przedawnienia według kryteriów określonych w tym przepisie. Tego rodzaju konsekwencje (...) same w sobie prowadziłyby bowiem do naruszenia zasady

państwa prawnego, w tym zasady zaufania do państwa i stanowionego przez nie prawa”.

Jakkolwiek art. 401¹ k.p.c. pozwala żądać wznowienia postępowania, gdy Trybunał Konstytucyjny orzekł o niezgodności z Konstytucją aktu normatywnego stanowiącego podstawę orzeczenia sądu, zgodnie z dominującym poglądem piśmiennictwa i orzecznictwa (por. np. uchwała Sądu Najwyższego z dnia 3 lipca 2003 r., III CZP 45/03, OSNC 2004, nr 9, poz. 136, wyrok Sądu Najwyższego z dnia 9 października 2003 r., I CK 150/02, OSNC 2004, nr 7-8, poz. 132, uchwała Sądu Najwyższego z dnia 28 lutego 2008 r., III CZP 151/07, OSNC-ZD 2008, nr D, poz. 121, oraz postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 16 kwietnia 2008 r., I CZ 29/08, nie publ.), wyklucza się możliwość wznowienia na podstawie wymienionego przepisu postępowań prawomocnie zakończonych przed dniem utraty mocy obowiązującej przez niekonstytucyjny akt normatywny. Wskazuje się w szczególności, że odmienne rozwiązanie zagrażałoby spójności systemu prawa i stawało pod znakiem zapytania sens odraczenia przez Trybunał Konstytucyjny utraty mocy obowiązującej zakwestionowanej normy prawnej.

Ze względu na nasuwającą się pozytywną odpowiedź na pierwsze z przedstawionych pytań, zbędne stało się rozstrzygnięcie drugiego.

Mając to na względzie, Sąd Najwyższy orzekł, jak w uchwale (art. 390 § 1 k.p.c.).